Religion and Health

ORIGINAL ARTICLE

2021, Vol: 9, No: 2, Pages: 50-58.

Effect of Spiritual Health on the Reduction of Covid-19-induced Stress in Cemetery Staff with the Mediating Role of Workplace Spirituality

Farshid Aslani[1*], Alireza Zamanian[2], Akbar Bahmani[1]

1- Assistant Professor, Department of Public Management, School of Management, Payame Noor University, Tehran, Iran
2- Assistant Professor, Department of Business Management, School of Management , Payame Noor University, Tehran, Iran

***Corresponding Author:**
Farshid Aslani
Department of Public Management, School of Management, Payame Noor University, Tehran, Iran

Email: f.aslani@pnu.ac.ir

Received: 19 Apr 2021
Revised: 9 Dec 2021
Accepted: 27 Dec 2021

Abstract

Background and Purpose: The global outbreak of novel coronavirus (Covid-19) as a pandemic disease has stirred a wave of fear and anxiety in different countries, especially among the staff of Cemeteries who are directly exposed to infection. This disease has caused both physical and mental illnesses. In this regard, an effective method for the reduction of mental vulnerability is the promotion of spiritual health. The present study aimed to assess the effect of spiritual health on the reduction of COVID-19-induced stress in cemetery staff with the mediating role of workplace spirituality.

Materials and Methods: This applied descriptive study was conducted on 117 participants who were selected via the simple random sampling method from among 168 personnel of cemeteries in Karaj, Iran. A standard questionnaire was used to collect information. The validity and reliability of the questionnaire were calculated by Cronbach's alpha method.

Results: Due to the normality of the data, the structural equation model and AMOS22 software were used to analyze them. According to the research findings, the main research hypothesis was confirmed at a 95% confidence level.

Conclusion: As illustrated by the obtained results, the spiritual health of employees and workplace spirituality strengthened their ability to adapt to pathogenic conditions and control thoughts and emotions. Moreover, it enhanced optimism and resilience in employees and reduced Covid-19-induced stress.

Keywords: Cemeteries, Covid-19-induced stress, Spiritual health, Workplace spirituality

▶ **Citation:** Aslani F, Zamanian A, Bahmani A. Effect of Spiritual Health on the Reduction of Covid-19-induced Stress in Cemetery Staff with the Mediating Role of Workplace Spirituality. Religion and Health, Autumn & Winter 2021; 9(2): 50-58 (Persian).

[Downloaded from jrh.mazums.ac.ir on 2026-11-23]

دین و سلامت
مقاله پژوهشی اصیل
دوره ۹، شماره ۲، سال ۱۴۰۰ صفحه: ۵۸-۵۰.

تأثیر سلامت معنوی بر کاهش استرس ابتلا به کرونا در کارکنان آرامستان‌ها با نقش میانجی معنویت در محیط کار

فرشید اصلانی[1*]، علیرضا زمانیان[2]، اکبر بهمنی[1]

۱- استادیار، گروه مدیریت دولتی، دانشکده مدیریت، دانشگاه پیام نور، تهران، ایران
۲- استادیار، گروه مدیریت بازرگانی، دانشکده مدیریت، دانشگاه پیام نور، تهران، ایران

* **مؤلف مسئول:**
فرشید اصلانی
گروه مدیریت دولتی، دانشکده مدیریت، دانشگاه پیام نور، تهران، ایران

Email: f.aslani@pnu.ac.ir

دریافت: ۳۰ فروردین ۱۴۰۰
اصلاحات: ۱۸ آذر ۱۴۰۰
پذیرش: ۶ دی ۱۴۰۰

چکیده

سابقه و هدف: شیوع و همه‌گیری جهانی ویروس جدید کرونا به‌عنوان نوعی بیماری پاندمیک، موجی از ترس و اضطراب را در کشورهای مختلف به وجود آورده و نگرانی از ابتلا به آن در کارکنان آرامستان‌ها که در مواجهه مستقیم با آن قرار دارند، محسوس‌تر است. این بیماری علاوه بر تأثیر بر سلامت جسمی افراد، سبب بروز بیماری‌های روان‌شناختی نیز می‌شود. در این شرایط، یکی از راه‌های کاهش ابعاد آسیب‌پذیری روانی، ارتقای سلامت معنوی در افراد است. پژوهش حاضر با هدف بررسی تأثیر سلامت معنوی بر کاهش استرس ابتلا به کرونا در کارکنان آرامستان‌ها با نقش میانجی معنویت در محیط کار انجام شد.

مواد و روش‌ها: این پژوهش از نظر هدف، کاربردی و از نظر جمع‌آوری داده‌ها از نوع تحقیقات توصیفی و از شاخه مطالعات میدانی به شمار می‌آید. جامعه آماری شامل کارکنان آرامستان‌های شهرستان کرج به تعداد ۱۶۸ نفر بود که با از روش نمونه‌گیری تصادفی ساده ۱۱۷ نفر با استفاده از فرمول کوکران به‌عنوان نمونه انتخاب شدند. برای جمع‌آوری اطلاعات از پرسش‌نامه استاندارد استفاده شد. روایی پرسش‌نامه از طریق روایی محتوا و پایایی آن از شیوه آلفای کرونباخ محاسبه شد.

یافته‌ها: با توجه به نرمال بودن داده‌ها برای تحلیل آن‌ها از مدل معادلات ساختاری و نرم‌افزار AMOS نسخه ۲۲ استفاده شد. با توجه به یافته‌های پژوهش، فرضیه اصلی تحقیق در سطح اطمینان ۹۵ درصد تأیید شد.

استنتاج: نتایج نشان می‌دهد سلامت معنوی در کارکنان و معنویت در محیط کار باعث تقویت توان سازگاری با شرایط بیماری‌زا، کنترل افکار و احساسات، خوش‌بینی و تاب‌آوری بیشتر در کارکنان می‌شود و کاهش استرس ابتلا به بیماری کرونا را در پی دارد.

واژه‌های کلیدی: آرامستان‌ها، استرس ابتلا به کرونا، سلامت معنوی، معنویت در محیط کار

◄ **استناد:** اصلانی، فرشید؛ زمانیان، علیرضا؛ بهمنی، اکبر. تأثیر سلامت معنوی بر کاهش استرس ابتلا به کرونا در کارکنان آرامستان‌ها با نقش میانجی معنویت در محیط کار. دین و سلامت، پاییز و زمستان ۱۴۰۰؛۹(۲): ۵۸-۵۰ (فارسی).

[Downloaded from jrh.mazums.ac.ir on 2026-11-23]

مقدمه

از دسامبر ۲۰۱۹ شیوع نوعی بیماری واگیر جدید به نام کووید-۱۹ برای اولین بار در شهر ووهان چین گزارش شده است. در ۱۱ مارس ۲۰۲۰ سازمان بهداشت جهانی (World Health Organization) شیوع بیماری را دنیاگیر اعلام کرد (۱). این بیماری که در ابتدا کرونا ویروس جدید (COVID-2019) و بعد از آن در طبقه‌بندی سازمان بهداشت جهانی، سندرم حاد تنفسی نامیده شد، از طریق ترشحات مجاری تنفسی و همچنین انتقال از راه ذرات هوا از شخصی به شخص دیگر انتقال می‌یابد (۲). همه‌گیری کرونا علاوه بر مرگ صدها هزار نفر، موجب قرنطینه بسیاری از شهرها و کشورهای دنیا، تعطیلی طولانی‌مدت بسیاری از سازمان‌ها، اخلال و مشکل در تولید بسیاری از کالاها، تغییرات اساسی در الگوهای مصرف و تولید و تغییرات اساسی در الگوهای روابط در سطح فردی، بین فردی، سازمانی، ملی و بین‌المللی شد (۳).

در پی بحران دنیاگیر بیماری کرونا ویروس (کووید-۲۰۱۹) در نقاط مختلف جهان، فراگیری کرونا ویروس در ایران به صورت رسمی در ۳۰ بهمن ۱۳۹۸ تأیید شد. از ۳ اسفند ۱۳۹۸ وضعیت در ایران از سفید خارج و وارد وضعیت هشدار شد. هرچند به گفته برخی متخصصان از دی ماه بیمارانی با علائم کرونا ویروس به مراکز درمانی مراجعه می کردند که به علت نوپدید بودن بیماری شناسایی نمی‌شدند (۴). سرایت‌پذیری زیاد و انتشار افسارگسیخته این ویروس در نقاط مختلف دنیا نگرانی‌های زیادی را در کشورهای مختلف به وجود آورد (۵).

در این میان یکی از مهم‌ترین گروه‌های جهادی مبارز، کسانی که به‌حق برای همه یادآور ایثارگری و جان‌فشانی هستند، کارکنان آرامستان‌ها هستند. طولانی شدن بیماری، سرایت‌پذیری زیاد آن، تجهیزات کم مراقبتی، افزایش تعداد بستری‌ها در برخی از برهه‌های زمانی، تغییر رفتار ویروس و افزایش سرایت آن به جوانان، ابتلای دوباره بیماران در مراحل بعدی و درنتیجه افزایش تعداد مرگ‌ومیر ناشی از این بیماری در بسیاری از برهه‌های زمانی موجب نگرانی و استرس ادامه‌دار در کارکنان آرامستان‌ها شد که در تماس مستقیم با این ویروس بودند (۶).

استرس نوعی اضطراب، فشار روحی، نگرانی و ترس (۷) و حالتی هیجانی و فیزیولوژیکی است که سلامت فرد را تحت تأثیر قرار می‌دهد (۸). استرس با ایجاد مشکلات، کارایی فرد را در ابعاد مختلف زندگی شغلی، خانوادگی و اجتماعی کاهش می‌دهد (۹). در همه‌گیری کرونا، کارکنان آرامستان‌ها با توجه به تماس مستقیم با مرگ‌ومیرهای ناشی از بیماران کرونا، دامنه وسیعی از استرس را در زمانی تجربه کردند که تصور می‌کردند بیماری آن‌ها، اطرافیان، اعضای خانواده و دوستانشان را تهدید می‌کند. یکی از راه‌های کاهش استرس در شرایط کرونا معنویت است (۱۰). توجه به معنویت راهکار ساده و کمک‌کننده‌ای در بیشتر بیماری‌های جسمی و روانی به حساب می‌آید. بیمارانی که از این راهکار مقابله‌ای استفاده می‌کنند، در مقایسه با سایر بیماران در بسیاری از شاخص‌های مربوط به سلامت پیشرفت چشمگیری دارند (۱۱). معنویت‌گرایی در واقع تحقق بخشیدن به ظرفیت ارزش انسان است (۱۲). معنویت یعنی اعتقاد بشری در حرکت به جلو و رابطه با نیرویی برتر، باور خود و دیگران که بر اساس آن حس آگاهی، پیوند و وارستگی پدید می‌آید (۱۳).

یکی از این تمهیدات و روش‌ها برای کاهش استرس، ارتقای سلامت معنوی است. سلامت معنوی یکی از ابعاد چهارگانه سلامت در انسان است که در کنار ابعاد جسمی، روانی و اجتماعی قرار می‌گیرد و موجب ارتقای سلامت عمومی می‌شود و سایر ابعاد سلامت را نیز هماهنگ می‌کند. این کار توان سازگاری با بیماری‌ها را افزایش می‌دهد (۱۳). معنویت در محیط کاری سازمان دربرگیرنده تلاش برای جست‌وجو و یافتن هدف غایی فرد برای زندگی کاری به‌منظور برقراری ارتباط قوی بین فرد و همکاران و دیگر افرادی است که به نحوی در کار مشارکت دارند. همچنین به معنی سازگاری یا یگانگی بین باورهای اساسی فرد با ارزش‌های سازمان او است

[Downloaded from jrh.mazums.ac.ir on 2026-11-23]

(۱۵). معنویت در کار به معنی درک و شناسایی این است که بعدی از زندگی کارکنان درونی، باطنی و قابل پرورش است و به‌واسطه انجام کارهای بامعنا، در زندگی اجتماعی پرورش می‌یابد (۱۶). با توجه به موارد بیان‌شده، پژوهش حاضر با هدف بررسی تأثیر سلامت معنوی در کاهش استرس ابتلا به کرونا بین کارکنان آرامستان‌ها با نقش میانجی معنویت در محیط کار انجام شد.

مطالعات انجام‌شده در زمان انتشار بیماری‌هایی از خانواده کرونا ویروس مانند سارس نشان داد اختلالاتی مانند استرس و اضطراب ناشی از بیماری‌های مسری کیفیت عملکرد کارکنان بخش بهداشت و درمان را به‌شدت تحت تأثیر قرار می‌دهد (۱۷). Vinkers (۲۰۲۰) در تحقیقی با عنوان «راه‌های مقاومت در برابر استرس ناشی از همه‌گیری بیماری کرونا»، تمرکز بر تاب‌آوری و راهکارهای تقویت آن را راهی برای کاهش استرس ناشی از کرونا ویروس عنوان کرد (۱۸). Olawale و همکاران (۲۰۲۱) در تحقیق خود با عنوان «ویروس کرونا و معنویت در جنوب غرب نیجریه» دریافتند افراد معنویت‌گرا نگرانی بیشتری در زمینه بهداشت عمومی دارند و ممنوعیت دولت برای گردهمایی اجتماعی را بیشتر رعایت می‌کنند (۱۹).

اسد زندی و همکاران (۲۰۲۰) در ارزیابی تطبیقی رفتارهای سلامت معنوی مردم در پاندمی کووید-۱۹ با شواهد دینی دریافتند باورهای دینی به‌عنوان عامل انگیزشی اخلاقی، بر رفتارهای بهداشتی و سلامت معنوی مردم در بحران بیولوژیکی پاندمی کووید-۱۹ تأثیر مثبتی دارد. از نظر آنان پیروی جامعه از موازین بهداشتی، انجام خودمراقبتی معنوی، مراقبت در منزل، مشارکت خانواده در خدمات سلامت در سطوح پیشگیری با یافته‌های علمی و شواهد دینی همخوانی دارد (۲۰). نتایج پژوهش میرحسینی و همکاران (۲۰۲۰) با عنوان «بررسی نقش سلامت معنوی و مقابله مذهبی در پیش‌بینی اضطراب مرگ در بیماران مبتلا به ویروس کرونا» نشان داد سلامت معنوی و مقابله مذهبی اضطراب را در بیماران مبتلا به ویروس کرونا پیش‌بینی می‌کند و با تقویت ابعاد معنویت می‌توان اضطراب ناشی از بیماری را در بیماران مبتلا به کرونا کاهش داد (۲۱).

با بررسی پیشینه پژوهش‌ها در زمینه مباحث مربوط به همه‌گیری کرونا با توجه به جدید بودن بحث، تحقیقات بسیار ناچیزی انجام شده است. بحران کرونا و مرگ‌ومیر روزانه تعداد زیادی از انسان‌ها بسیار غم‌انگیز است. سازمان‌های متعددی در این اپیدمی درگیر شده‌اند. ازجمله این سازمان‌ها، آرامستان‌ها هستند. لزوم ظرفیت معنوی و سلامت معنوی در کارکنان این سازمان بیش از پیش اهمیت دارد. حضور خانواده‌های متوفی که به دلیل ابتلا به کرونا عزیز خود را از دست داده‌اند، در آرامستان‌ها استرس ابتلا به کرونا را در کارکنان افزایش می‌دهد.

مواد و روش‌ها

پژوهش حاضر از نظر هدف، کاربردی و از نظر جمع‌آوری داده‌ها از نوع تحقیقات توصیفی و از شاخه مطالعات میدانی به شمار می‌آید و از حیث ارتباط بین متغیرهای پژوهش از نوع علّی است. روش انجام پژوهش به صورت پیمایشی بود که مهم‌ترین مزایای آن قابلیت تعمیم نتایج است. جامعه آماری پژوهش حاضر شامل کارکنان آرامستان‌های شهرستان کرج به تعداد ۱۶۸ نفر بود که با روش نمونه‌گیری تصادفی ساده ۱۱۷ نفر با استفاده از فرمول کوکران در زمستان ۱۳۹۹ به‌عنوان نمونه انتخاب شدند. برای جمع‌آوری اطلاعات از پرسش‌نامه استاندارد استفاده شد که شامل پرسش‌نامه سلامت معنوی سایه میری (۱۳۹۵)، پرسش‌نامه معنویت در محیط کار میلیمان و همکاران (۲۰۰۳) و پرسش‌نامه استرس ابتلا به کرونا لین (۲۰۲۰) است. برای سنجش روایی از روش روایی همگرا استفاده شد. پرسش‌نامه قبل از توزیع توسط خبرگان بررسی و روایی آن تأیید شد. برای آزمون پایایی پرسش‌نامه از شیوه آلفای کرونباخ استفاده شد که ضریب پایایی برای متغیرهای پژوهش در جدول ۱ ارائه شده است.

آلفای کرونباخ ضریب پایایی ۴۵ درصد را کم، ۷۵ درصد را متوسط و قابل قبول و ۹۵ درصد را زیاد

[Downloaded from jrh.mazums.ac.ir on 2026-11-23]

جدول ۱: ضرایب آلفای کرونباخ و قابلیت اطمینان و روایی متغیرهای پژوهش

شاخص	ضریب آلفای کرونباخ	AVE
سلامت معنوی	۰/۷۲۲	۰/۶۳۳
معنویت در محیط کار	۰/۷۸۱	۰/۶۷۹
استرس ابتلا به کرونا	۰/۷۵۶	۰/۶۵۱

پیشنهاد کرده است. باتوجه به عدد پایایی که بیشتر از ۷۰ درصد بود، پرسش‌نامه پایایی لازم را دارد. به‌منظور بررسی روایی ابزار پژوهش، از معیار AVE (Average Variance Extracted) برای سنجش روایی همگرا استفاده شد که مقادیر AVE با مقدار استاندارد ۰/۵ نشان‌دهنده مناسب بودن این معیار است. با توجه به جدول ۱، شاخص‌های پژوهش روایی مطلوبی داشتند.

یافته‌ها

اطلاعات دموگرافیک آزمودنی‌های مطالعه‌شده در جدول ۲ نشان داده شده است. بیشترین تعداد نمونه در بازه سنی ۴۰ تا ۵۰ سال قرار دارد. از کل نمونه‌ها ۸۶ نفر مرد و ۳۱ نفر زن بودند و بیشترین تعداد نمونه مدرک تحصیلی زیر دیپلم داشتند.

جدول ۳ وضعیت متغیرهای پژوهش را نشان می‌دهد. سلامت معنوی بیشترین حد و استرس ابتلا به کرونا کمترین حد میانگین را دارد.

پس از جمع‌آوری داده‌ها از طریق پرسش‌نامه، باید از نرمال بودن یا نبودن داده‌های پژوهش به‌منظور تحلیل

جدول ۲: فراوانی واحدهای پژوهش برحسب مشخصات دموگرافیک

متغیر	سال	تعداد
سن	۲۰ تا ۳۰	۳۰
	۳۰ تا ۴۰	۳۳
	۴۰ تا ۵۰	۵۴
جمع		۱۱۷
جنسیت	مرد	۸۶
	زن	۳۱
جمع		۱۱۷
مدرک تحصیلی	زیر دیپلم	۶۸
	دیپلم	۳۲
	فوق دیپلم و بالاتر	۱۷
جمع		۱۱۷

جدول ۳: شاخص‌های مرکزی و پراکندگی

ابعاد	تعداد	میانگین	انحراف معیار
سلامت معنوی	۱۱۷	۴/۲۱	۰/۵۹
معنویت در محیط کار	۱۱۷	۴/۱۰	۰/۴۹
استرس ابتلا به کرونا	۱۱۷	۲/۰۲	۰/۴۰

داده‌ها اطمینان حاصل کرد. برای بررسی نرمال بودن نمره عامل‌های به‌دست‌آمده از آزمون کولموگروف-اسمیرنوف استفاده شد. هنگام بررسی نرمال بودن داده‌ها، فرض صفر مبتنی بر اینکه توزیع داده‌ها نرمال است، در سطح خطای ۵ درصد آزموده می‌شود؛ بنابراین، اگر آماره آزمون بزرگ‌تر مساوی ۰/۰۵ به‌دست آید، توزیع داده‌ها نرمال خواهد بود. همه مقادیر معنی‌داری (۰/۲۳۲، ۰/۲۱۳ و ۰/۲۸۹) و از حد ۰/۰۵ بزرگ‌تر هستند. نتایج این آزمون در جدول ۴ نشان داده شده است.

سطح معناداری (sig) شاخص‌های تحقیق بیشتر از ۰/۰۵ است. ازآنجاکه نتایج آزمون کولموگروف-اسمیروف نرمال بودن داده‌ها را تأیید کرد، بدین ترتیب برای آزمون فرضیه‌ها و سایر آزمون‌های آماری از آمار پارامتریک استفاده شد؛ بنابراین، برای تأیید مدل و آزمون فرضیات از مدل‌یابی معادلات ساختاری با نرم‌افزار Amos نسخه ۲۲ استفاده شد.

نتایج مدل معادلات ساختاری

در پژوهش حاضر به‌منظور آزمون معناداری فرضیه‌ها از دو شاخص جزئی مقدار بحرانی CR وP استفاده شد. بر اساس سطح معناداری ۰/۰۵ مقدار بحرانی باید بیشتر از ۱/۹۶ باشد. همچنین مقادیر کمتر از ۰/۰۵ برای مقدار P حاکی از تفاوت معنادار مقدار محاسبه‌شده برای وزن‌های رگرسیونی با مقدار صفر در سطح ۰/۹۵ است که خروجی نرم‌افزار به صورت شکل ۱ است.

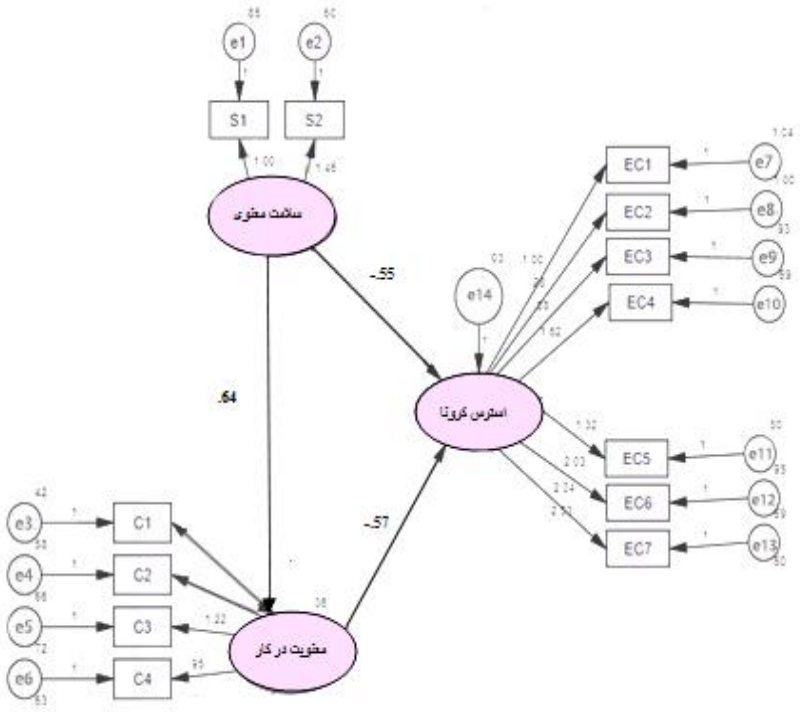
در این پژوهش شاخص‌های برازش مناسب مدل

جدول ۴: نتایج حاصل از آزمون کولموگروف-اسمیرونوف

شاخص‌ها	کولموگروف اسمیرنوف	Sig
سلامت معنوی	۲/۶۵	۰/۲۳۲
معنویت در محیط کار	۱/۶۷۲	۰/۲۱۳
استرس ابتلا به کرونا	۱/۷۱۲	۰/۲۸۹

[Downloaded from jrh.mazums.ac.ir on 2026-11-23]

شکل ۱: خروجی نرم‌افزار AMOS

جدول ۵: برازش مدل مفهومی

RMSE	NFI	GFI	P	CIMN/ DF	CIMN
۰/۰۰۶	۰/۹۰۶	۰/۹۱۲	۰/۰۰۰	۲/۴۳	۱۳۱/۱۱

شامل شاخص ریشه میانگین توان دوم خطای تقریب RMSEA است که در آن مقدار کمتر از ۰/۰۸ را نشان‌دهنده برازش مناسب مدل می‌دانند. از سوی دیگر، پژوهشگران مقدار مجذور کای نسبی مناسب را کمتر از ۳ قابل قبول می‌دانند. نمرات شاخص‌های GFI، AGFI، RMSEA، NFI، TLI، IFI و CFI بین صفر تا یک متغیر است که هرچه به یک نزدیک‌تر باشد، نشان‌دهنده برازش مناسب مدل است. البته نمرات بیشتر از ۹۰ درصد مناسب‌ترین برازش مدل را دارد. برای برازش مدل فوق از نرم‌افزار AMOS استفاده شد که شاخص‌های کلی آن در جدول ۴ آمده است.

با توجه به اطلاعات جدول ۵، می‌توان دریافت که مدل برازش بسیار خوبی دارد. با در نظر گرفتن نتایج تجزیه‌وتحلیل مدل، فرضیه‌های پژوهش بررسی شد که نتایج آن در جدول ۵ ارائه شده است.

با توجه به جدول ۶ و آزمون فرضیات اصلی پژوهش، مشاهده می‌شود فرضیات اصلی پژوهش در سطح اطمینان ۹۵ درصد تأیید می‌شوند. فرضیه اول به تأثیر مثبت سلامت معنوی بر معنویت در محیط کار اشاره دارد. ضریب مسیر برای سلامت معنوی و معنویت در محیط کار در شرایط کرونا ۰/۶۴ است. فرضیه دوم به تأثیر معکوس سلامت معنوی بر استرس ابتلا به کرونا

جدول ۶: ضریب رگرسیونی و مقادیر شاخص‌های جزئی مربوط به فرضیه‌ها

فرضیه‌ها		ضریب رگرسیونی	مقدار بحرانی	P	نتیجه
سلامت معنوی	معنویت در محیط کار	۰/۶۴	۲/۵۴۳	۰/۰۰۰	تأیید
سلامت معنوی	استرس ابتلا به کرونا	-۰/۵۵	۳/۴۵۱	۰/۰۰۰	تأیید
معنویت در محیط کار	استرس ابتلا به کرونا	-۰/۵۷	۳/۷۱۲	۰/۰۰۰	تأیید

[Downloaded from jrh.mazums.ac.ir on 2026-11-23]

اشاره دارد، به‌طوری‌که سلامت معنوی در کارکنان آرامستان موجب کاهش استرس می‌شود. ضریب مسیر برای سلامت معنوی و استرس ابتلا به کرونا ۰/۵۵- است. فرضیه سوم به تأثیر معکوس معنویت بر استرس ابتلا به کرونا اشاره دارد. کارکنان با روحیه معنوی می‌توانند استرس ابتلا به کرونا را کاهش دهند. معنویت در محیط کار با ضریب ۰/۵۷- بر استرس ابتلا به کرونا تأثیر می‌گذارد.

بحث

پژوهش حاضر تأثیر سلامت معنوی را بر استرس ابتلا به کرونا با نقش میانجی معنویت در محیط کار در میان کارکنان آرامستان‌ها بررسی کرده است. همان‌طور که در جدول خروجی نتایج نشان داده شده است، می‌توان بیان کرد که فرضیه اول پژوهش در سطح اطمینان ۰/۹۵ تأیید شده است؛ به این معنی که با تغییر و ارتقای سلامت معنوی کارکنان، معنویت و آرامش معنوی در محیط کار برای مواجهه با استرس ناشی از بیماری نیز افزایش خواهد یافت. نتایج این فرضیه با نتایج تحقیق میارکلایی و صمدی (۲۰۱۷) و اسد زندی و همکاران (۲۰۲۰) هم‌راستاست. ایشان در تحقیق خود دریافتند مدیران می‌توانند با کاربست برنامه‌های معنویت‌افزا و فراهم کردن محیط‌های کاری مملؤ از اخلاق و معنویت، زمینه را برای ارتقای توانمندی‌های روانی کارکنان و سازگاری آن‌ها با شرایط دشوار فراهم سازند.

فرضیه دوم پژوهش بیانگر این است که ارتقای سلامت معنوی کارکنان باعث افزایش توان سازگاری با بیماری‌ها و کاهش استرس کارکنان آرامستان‌ها می‌شود. نتیجه فرضیه حاضر با نتایج پژوهش میرحسینی و همکاران (۲۰۲۰) و اسد زندی و همکاران (۲۰۲۰) تطابق دارد. این فرضیه نشان‌دهنده آن است که کارکنانی که سلامت معنوی دارند، با توجه به تسلطی که به باورها، هنجارها و ارزش‌های خود دارند، احساس امنیت شخصی و آرامش خاطر دارند و در برابر موارد استرس‌زا مانند استرس ابتلا به بیماری‌های به‌شدت مسری دچار تشویش نمی‌شوند و با کنترل افکار و احساسات خود می‌توانند بر استرس ناشی از آن فائق آیند. درنهایت در ارتباط با فرضیه سوم پژوهش، معنویت در محیط کار با ضریب ۰/۵۷- و در سطح اطمینان ۰/۹۵ بر استرس ابتلا به کرونا تأثیرگذار است. نتایج این فرضیه با پژوهش غفاری و همکاران (۲۰۱۹)، Vinkers (۲۰۲۰)، Olawale و همکاران (۲۰۲۰) سازگار است. وجود معنویت در محیط کار با تأمین منابع حمایتی برای فرد و نیز به شکلی غیرمستقیم‌تر از طریق تأثیرگذاری بر امید، خوش‌بینی، تاب‌آوری و خودکارآمدی، به سازگاری روانی بیشتر و کاهش استرس در شرایط بیماری منجر می‌شود.

نتیجه‌گیری

با توجه به شیوع گسترده بیماری کرونا، کارکنان آرامستان‌ها نسبت به سایر اقشار جامعه بیشتر در معرض خطر قرار دارند که از عمده‌ترین دلایل آن می‌توان به ارتباط مستقیم با اجساد مردگان ناشی از بیماری کرونا، قرار گرفتن در فضای آلوده، مواجهه با فضای غیر قابل پیش‌بینی و ماهیت استرس‌زای شغل اشاره کرد. با در نظر گرفتن نقش معنویت در کاهش استرس‌های ناشی از ابتلا به کرونا، تحقق چنین هدفی با ارتقای مؤلفه‌های سلامت معنوی، معنویت و ابعاد آن در محیط کار امکان‌پذیر است. برگزاری دوره‌های آموزشی با هدف بهره‌گیری از آموزه‌های دینی و آموزش‌های تاب‌آوری، ایجاد نگرش صحیح در زمینه بیماری، ایجاد همدلی، روابط دوستانه مدیر با کارکنان آرامستان‌ها، ارزشیابی عادلانه و تشویق نیروهای فعال در سازمان باعث بارورسازی معنویت و کاهش استرس‌های ناشی از کرونا در کارکنان خواهد شد.

پیشنهادات

انجام مطالعات طولی و پیگیری روابط بین سلامت معنوی، معنویت در محیط کار و نتایج استرس ابتلا به کرونا در فواصل زمانی مختلف به‌منظور تحلیل دقیق‌تر

[Downloaded from jrh.mazums.ac.ir on 2026-11-23]

روابط بین متغیرهای مذکور توصیه می‌شود .همچنین با توجه به اپیدمی کرونا و احتمال آلودگی و انتقال بیماری، در صورت امکان، کاربرد روش‌های آنلاین گردآوری داده‌ها نیز ضمن کاهش خطر ابتلا به بیماری، درصد مشارکت را افزایش می‌دهد. با توجه به اینکه مطالعات فقط در سطح شهرستان کرج انجام شد، پیشنهاد می‌شود مطالعات در سطوح گسترده‌تر در شهرها و روستاهایی انجام شود که از نظر تعداد مرگ‌ومیر ناشی از کرونا وضعیت متفاوتی دارند.

حمایت مالی

این پژوهش بدون هیچ‌گونه حمایت مالی انجام شده است.

ملاحظات اخلاقی

در این پژوهش تمامی اصول اخلاقی مرتبط ازجمله محرمانه بودن پرسش‌نامه‌ها و رضایت آگاهانه شرکت‌کنندگان در پژوهش رعایت شده است.

تعارض منافع

هیچ‌گونه تضاد منافعی وجود ندارد.

تشکر و قدردانی

از تمامی کارکنان آرامستان‌های شهرستان کرج که در انجام این پژوهش ما را یاری کردند، سپاسگزاریم و یاد و خاطره همه خدمتگزارانی را گرامی می‌داریم که بر اثر ابتلا به بیماری کرونا به شهدای سلامت پیوستند.

References

1. Coronavirus Information Database; 2020. Available at: https://www.worldometers.info.
2. Birghi Fard A, Kargar F. The Role of Lifestyle in Health and Prevention of Corona Disease. Journal of Applied Studies in Social Sciences and Society. 2016; 3(1):53 (Persian).
3. WHO and European Investment Bank. Strengthen efforts to combat COVID-19 and build resilient health systems to face future pandemics. World Health Organization; 2020.
4. Explanation about the death of two coronavirus patients in Kamkar Hospital of Qom. Published on February 2020. Available at: https://iieshrm.ir/xmlgen.php?indx=isc&mag_id=49&en_fa_lang=&xml_lang=fa&sid=1&slc_lang=fa
5. Zangrillo A, Beretta L, Silvani P. Fast reshaping of intensive care unit facilities in a large metropolitan hospital in Milan, Italy: facing the COVID-19 pandemic emergency. Critical care and resuscitation. Journal of the Australasian Academy of Critical Care Medicine. 2020; 22(2):91-94
6. Bahmani A. The effect of work shifts in coronary conditions on burnout of employees with the mediating role of coronary stress. Nursing Management Quarterly. 2020; 9(4):20-26 (Persian).
7. Mozaffari M, Moghadam N. The effect of stress on job satisfaction, International Conference on Change Management; 2015 (Persian).
8. Jeremy WS. Stress at work: management and prevention. Boston: Elsevier/Butterworth-Heinemann; 2005.
9. Lee E, Jang I. Nurses' Fatigue, Job Stress, Organizational Culture, and Turnover Intention: A Culture–Work–Health Model. Western Journal of Nursing Research. 2019; 42(2):108-116
10. Sulkowski, Lukasz. Impact of COVID-19 Pandemic On Organization of Religious Behaviour in Different Christian Denominations in Poland. Religions 2020;11(5): 1-15.
11. Bahmani A. The effect of spiritual intelligence of managers on spiritual health and job stress of employees (Case Study: Staff of Payam-e-Noor University of Mazandaran Province). Islamic Studies in Health Quarterly. 2020 (Persian).
12. Macquarrie J. Paths in spirituality. New York: Harper and Row; 2010
13. Swift J. Spiritual prescriptions for organizations: New strategies for Unpublished doctoral dissertation, The Fielding Institute, Santa Barbara, CA; 2013
14. Lashonda L. Factors that most influense job satisfaction among cardiac nurses in an acute setting. (Thesis). USA. Marshall Unversity; 2004.
15. Lips-Wiersma M, Lund Dean K, Fornaciari CJ. Theorizing the dark side of the workplace spirituality movement. Journal of Management Inquiry. 2014; 18(4):288-300.
16. Marques JF, Dhiman S, King R. Spirituality

[Downloaded from jrh.mazums.ac.ir on 2026-11-23]

in the workplace Developing an integral model and a comprehensive definition. Journal of American Academy of Business. 2015; 7(1):81-91.
17. Koh D, Lim MK, Chia SE, Ko SM, Qian F. Risk Perception and Impact of Severe Acute Respiratory Syndrome (SARS) on Work and Personal Lives of Healthcare Workers in Singapore What Can We Learn? Medical Care. 2005; 43(7):676-82.
18. Vinkers H, Amelsvoort T. Bisson J. Stress resilience during the coronavirus pandemic. European Neuropsychopharmacology. 2020; 35:12-16.
19. Olawale Y, Christiana O. Oluwakemi S, Mercy I, Tayo O. Coronavirus pandemic and spirituality in southwest Nigeria: Asociological analysis. Heliyon. 2021;7(3):e06451.
20. Asadzandi, M, Abolghasemi, H, Javadi, M, Sarhangi, F. Comparative Evaluation of the Spiritual Health Behaviors of the Iranian People in the Covid-19 Pandemic with Religious Evidence. Journal of Military Medicine. 2020; 22(8):864-872 (Persian).
21. Mir Hosseini H, Nouhi S, Janbozorgi M, Mohajer H, Naseri M. The Role of Spiritual Health and Religious Coping in Predicting Death Anxiety in Patients with Coronavirus. Studies in Islam and Psychology. 2020; 14(26):29-42 (Persian).

[Downloaded from jrh.mazums.ac.ir on 2026-11-23]